

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-yil 3-son

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3>

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence>

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev, Y. Yarmolik, E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 26-iyunda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 24
Adadi: 100. Buyurtma: № 72.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqiy tadqiqotlar oliy maktabi direktori, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basini mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo'shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSH)

M. Vishovaty – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

A. Xashimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi sho'basini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

G. Yo'ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basini professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo'ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq sho'basini dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altıyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basini professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basini professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So'fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basini katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев, Е. Ярмолик,
Э. Шарипов, К. Абдувалиева,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова,
Х. Юлдашева

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
26.06.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 24. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 72.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – директор Высшей школы правовых исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, доцент

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – заведующий сектором узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по филологическим наукам, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хашимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий сектором административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент сектора гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий сектором трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – заведующая сектором экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Г. Юлдашева – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент сектора конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и. о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev, E. Yarmolik, E. Sharipov,
K. Abduvalieva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address::
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.06.2026.
Paper size: A4. Cond.p.f: 24.
Units: 100. Order: № 72.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Director of the Graduate School of Legal Research of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovaty – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khashimhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Head of the Department of Environmental Law of the Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufieva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **TOSHQULOV JURABOY, QURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Globallashuv sharoitida davlatni o'rganish prinsiplari: nazariy-metodologik tahlil
- 19 **ZOKIROV SHOXRUXBEK ZOHIDJON O'G'LI**
Qonunchilikni kodifikatsiya qilishning nazariy va amaliy masalalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 26 **ILXOMBEKOV JASURBEK ILXOMBEK O'G'LI**
Axborotga bo'lgan huquqning tarixiy taraqqiyoti va internet muhitida uning huquqiy shakllanishi
- 31 **ABDURAYIMOV MUXAMMAD SUVONQUL O'G'LI**
Malakali yuridik yordam ko'rsatishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari va uni amalga oshiruvchi subyektlar tarkibi muammolari
- 35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ O'G'LI**
Mahallaning davlat xizmatlari ko'rsatishdagi o'rni va davlat organlari bilan o'zaro hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish
- 43 **SOBIROV UMID SOBIR O'G'LI**
Akademik erkinlikning konstitutsiyaviy-huquqiy va institutsional kafolatlari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 53 **TOPILDIYEV BAXROMJON RAXIMJONOVICH**
Patent huquqi tarixi va zamonaviy funksiyasi: Yevropa va AQSH tajribasi
- 61 **RAHMONQULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Shartnoma tuzish bo'yicha muzokaralar: ommaviy va xususiy jihatlarni ajratish
- 74 **XO'JAYEV SHOXJAXON AKMALJON O'G'LI**
Ijtimoiy tarmoqlardagi kontent asar sifatida
- 85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Korporativ boshqaruv kodeksini normativ-huquqiy hujjat sifatida qabul qilish: muammolar, zarurat va takliflar
- 93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON O'G'LI**
Raqamli aktivlarni meros qilib qoldirishning huquqiy muammolari: O'zbekiston va xorij amaliyoti
- 102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediatsiya va arbitraj: O'zbekistonda investitsiya nizolarini hal etishning gibrid shakllarini rivojlantirish istiqbollari

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI. IJTIMOY TA'MINOT HUQUQI

- 111 **ABDULLAYEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
O'zbekistonda bolalar mehnati va uning xalqaro-huquqiy tartibga solinishi

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

- 122 **XOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Ekologik huquqda raqamlashtirish va sun'iy intellekt

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH
FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

131 BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR O'G'LI

Sudyalar mustaqilligi va uni ta'minlash kafolatlarining nazariy-huquqiy tahlili: takomillashtirish masalalari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

139 ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK O'G'LI

Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzishning ijtimoiy xavfliligi va uning jinoiy javobgarlikni belgilashdagi ahamiyati

147 JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAXAMMADI QIZI

Odam savdosi uchun jazo muqarrarligini ta'minlash mexanizmlari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

155 MELSOVA KAMILA BAXADIROVNA, ABDULLAYEV RUSTAM KAXRAMANOVICH

Isbotlash tizimida raqamli dalillardan foydalanishning muammoli jihatlari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

165 MUSAYEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH

Giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasiga qarshi kurashishning ijtimoiy-huquqiy mohiyati

171 AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM O'G'LI

Zamonaviy qurolli mojarolar sharoitida harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik: milliy va xalqaro-huquqiy tahlil

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

178 NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN O'G'LI

Xorijiy mamlakatlarda davlat xaridlarini raqamlashtirish va korrupsiya xavfini kamaytirish mexanizmlari

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

186 XUDAYBERDIYEVA MAFTUNA ZAFAR QIZI

Bola huquqlarining tasnifi: xalqaro va milliy huquqiy yondashuvlar va ularni amalga oshirish mexanizmlarining tizimli tahlili

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

197 NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA

Voyaga yetmagan jinoyatchi shaxsining kriminologik tavsifi va uning belgilari

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 ТОШКУЛОВ ЖУРАБОЙ, КУРБАНОВА ЭЛЬМИРА АСАДОВНА

Принципы изучения государства в условиях глобализации: теоретико-методологический анализ

19 ЗОКИРОВ ШОХРУХБЕК ЗОХИДЖОН УГЛИ

Теоретические и практические вопросы кодификации законодательства

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

26 ИЛХОМБЕКОВ ЖАСУРБЕК ИЛХОМБЕК УГЛИ

Историческое развитие права на информацию и его правовое становление в интернет-среде

31 АБДУРАЙИМОВ МУХАММАД СУВОНКУЛ УГЛИ

Конституционно-правовые основы и проблематика субъектного состава оказания квалифицированной юридической помощи

35 НУРМАТОВ СУННАТИЛЛО УЗОК УГЛИ

Роль махалли в предоставлении государственных услуг и совершенствование механизмов взаимодействия с государственными органами

43 СОБИРОВ УМИД СОБИР УГЛИ

Конституционно-правовые и институциональные гарантии академической свободы

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО.
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

53 ТОПИЛДИЕВ БАХРОМЖОН РАХИМЖОНОВИЧ

История и современные функции патентного права: опыт Европы и США

61 РАХМОНКУЛОВА НИЛЮФАР ХОДЖИ-АКБАРОВНА, КОВШОВ ТЕМУР ВЛАДИМИРОВИЧ

Переговоры о заключении договора: разграничение публичного и частного аспекта

74 ХУЖАЕВ ШОХЖАХОН АКМАЛЖОН УГЛИ

Контент в социальных сетях как произведение

85 САИДОВ ИБРОХИМ АНВАРОВИЧ

Принятие кодекса корпоративного управления в качестве нормативно-правового акта: проблемы, необходимость и предложения

93 АКРАМОВ АКМАЛЖОН АНВАРЖОН УГЛИ

Правовые проблемы наследования цифровых активов: опыт Узбекистана и зарубежная практика

102 ИНАМДЖАНОВА ЭЛНОРА ЭЛБЕКОВНА

Медиация и арбитраж: перспективы развития гибридных форм разрешения инвестиционных споров в Узбекистане

12.00.05 – ТРУДОВОЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

111 АБДУЛЛАЕВА ДИЛФУЗА САИДАЗИМОВНА

Детский труд в Узбекистане и его международно-правовое регулирование

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

122 ХОЛМУМИНОВ ЖУМА ТОШТЕМИРОВИЧ

Цифровизация и искусственный интеллект в экологическом праве

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

131 БОБОНАЗАРОВ МУХАММАДЖОН МУЗАФФАР УГЛИ

Независимость судей и теоретико-правовой анализ гарантий её обеспечения:
вопросы совершенствования

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

139 АБДУРАСУЛОВА КУМРИНИСА РАИМКУЛОВНА, РАШИДОВ ШАВКАТБЕК РАВШАНБЕК УГЛИ

Общественная опасность нарушения правил безопасности движения или эксплуатации
транспортных средств как основание уголовной ответственности

147 ЖУМАНИЁЗОВА ЗАРНИГОР МАХАММАДИ КИЗИ

Механизмы обеспечения неотвратимости наказания за торговлю людьми

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

155 МЕЛСОВА КАМИЛА БАХАДИРОВНА, АБДУЛЛАЕВ РУСТАМ КАХРАМАНОВИЧ

Проблемные аспекты использования цифровых доказательств в системе доказывания

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

165 МУСАЕВ ДЖАМАЛИДДИН КАМАЛОВИЧ

Социально-правовое значение противодействия незаконному обороту наркотических средств

171 АКБАРОВ САИДАКБАР РУСТАМ УГЛИ

Ответственность за военные преступления в условиях современных вооружённых
конфликтов: национально-правовой и международно-правовой анализ

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

178 НУРИДИНОВ РАМЗИДИН ЛУТФИДИН УГЛИ

Цифровизация государственных закупок и механизмы снижения коррупционных
рисков в зарубежных странах

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

186 ХУДАЙБЕРДИЕВА МАФТУНА ЗАФАР КИЗИ

Классификация прав ребёнка: системный анализ международно-правовых и
национально-правовых подходов и механизмов реализации

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

197 НИЁЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника и
её признаки

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **TOSHKULOV JURABOY, KURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Principles of studying the state in the context of globalization: a theoretical and methodological analysis
- 19 **ZOKIROV SHOKHRUKHBEK ZOHIDJON UGLI**
Theoretical and practical issues of legislative codification

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

- 26 **ILKHOMBEKOV JASURBEK ILKHOMBEK UGLI**
Historical development of the right to information and its legal formation in the internet environment
- 31 **ABDURAYIMOV MUKHAMMAD SUVONKUL UGLI**
Constitutional-legal foundations and problematics of the subject composition of qualified legal aid provision
- 35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ UGLI**
Improving the role of the mahalla in the provision of public services and mechanisms for interaction with state bodies
- 43 **SOBIROV UMID SOBIR UGLI**
Constitutional-legal and institutional guarantees of academic freedom

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 53 **TOPILDIEV BAKHROMJON RAKHIMJONOVICH**
History and modern functions of patent law: the experience of Europe and the United States
- 61 **RAHMONKULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Contract negotiations: definition of public and private aspects
- 74 **KHUJAEV SHOKHJAKHON AKMALJON UGLI**
Content on social media as a work
- 85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Adoption of the corporate governance code as a regulatory-legal document: problems, needs and suggestion
- 93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON UGLI**
Legal problems of inheriting digital assets: Uzbekistan and foreign practice
- 102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediation and arbitration: prospects for the development of hybrid forms of investment dispute resolution in Uzbekistan

12.00.05 – LABOR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

- 111 **ABDULLAEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
Child labour in Uzbekistan and its international legal regulation

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

- 122 **KHOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Digitalization and artificial intelligence in environmental law

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL.
ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

131 BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR UGLI

Theoretical and legal analysis of the independence of judges and guarantees for ensuring it: issues of improvement

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

139 ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK UGLI

Social danger of violation of safety rules for transport vehicle movement or operation and its significance in establishing criminal liability

147 JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAKHAMMADI KIZI

Mechanisms for ensuring the inevitability of punishment for human trafficking

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND
FORENSIC EXPERTISE

155 MELSOVA KAMILA BAKHADIROVNA, ABDULLAEV RUSTAM KAKHRAMANOVICH

Problematic aspects of the use of digital evidence in the evidentiary system

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

165 MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH

The socio-legal significance of combating the illegal drug trade

171 AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM UGLI

Liability for war crimes in the context of modern armed conflicts: a national and international legal analysis

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

178 NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN UGLI

Mechanisms for the digitalization of public procurement and the reduction of corruption risks in foreign countries

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

186 KHUDAYBERDIEVA MAFTUNA ZAFAR KIZI

Classification of children's rights: a systematic analysis of international and national legal approaches and implementation mechanisms

12.00.15 – CRIMINOLOGY

197 NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA

Criminological characteristics and signs of the personality of a juvenile offender

Kelib tushgan / Получено / Received: 15.05.2026
 Qabul qilingan / Принято / Accepted: 05.06.2026
 Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.06.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3./XBKI2554>

UDC: 341.3(045)(575.1)

ZAMONAVIY QUROLI MOJAROLAR SHAROITIDA HARBIY JINOYATLAR UCHUN JAVOBGARLIK: MILLIY VA XALQARO-HUQUQIY TAHLIL

Akbarov Saidakbar Rustam o'g'li,

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
 Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini
 himoya qilish bo'yicha vakil devoni yetakchi inspektori
 ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0219-6332>
 e-mail: akbarov3700@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy qurolli mojarolar sharoitida harbiy jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikning milliy va xalqaro-huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xalqaro jinoyat huquqi va milliy jinoyat qonunchiligining o'zaro ta'siri, harbiy jinoyatlarni kriminalizatsiya qilish, jazoning muqarrarliligi, qonuniylik prinsipi, universal yurisdiksiya, eskirish muddatlarining qo'llanilmasligi hamda qo'mondonlik javobgarligi institutlari yoritiladi. Shuningdek, xalqaro sudlar qarorlari, doktrinal manbalar va milliy huquqiy normalarning huquqni qo'llash amaliyotidagi o'rni baholanib, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligini xalqaro gumanitar huquq va xalqaro jinoyat huquqi standartlariga muvofiq takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: harbiy jinoyatlar, xalqaro jinoyat huquqi, milliy jinoyat qonunchiligi, xalqaro gumanitar huquq, universal yurisdiksiya, qonuniylik prinsipi, qo'mondonlik javobgarligi, Rim statuti

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ВОЕННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ВООРУЖЁННЫХ КОНФЛИКТОВ: НАЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВОЙ И МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Акбаров Саидакбар Рустам угли,

ведущий инспектор Аппарата Уполномоченного
 по защите прав и законных интересов
 субъектов предпринимательства
 при Президенте Республики Узбекистан

Аннотация. В данной статье анализируются национально-правовые и международно-правовые основы уголовной ответственности за военные преступления в условиях современных вооружённых конфликтов. В исследовании рассматриваются вопросы взаимодействия международного уголовного права и национального уголовного законодательства, криминализации военных преступлений, неотвратимости наказания, принципа законности, универсальной юрисдикции, неприменимости сроков давности, а также института командной ответственности. Кроме того, оценивается значение решений международных судебных органов, доктринальных источников и национальных правовых норм в правоприменительной практике, а также выдвигаются научно-практические предложения по совершенствованию законодательства Республики Узбекистан в соответствии со стандартами международного гуманитарного права и международного уголовного права.

Ключевые слова: военные преступления, международное уголовное право, национальное уголовное законодательство, международное гуманитарное право, универсальная юрисдикция, принцип законности, командная ответственность, Римский статут

LIABILITY FOR WAR CRIMES IN THE CONTEXT OF MODERN ARMED CONFLICTS: A NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGAL ANALYSIS

Akbarov Saidakbar Rustam ugli,

Leading Inspector of the Office of the Commissioner
for the Protection of the Rights and Legitimate Interests of Business Entities
under the President of the Republic of Uzbekistan

Abstract. *This article analyzes the national and international legal foundations of criminal liability for war crimes in the context of modern armed conflicts. The study examines the interaction between international criminal law and national criminal legislation, the criminalization of war crimes, the inevitability of punishment, the principle of legality, universal jurisdiction, the non-application of statute of limitations, and the institutions of command responsibility. Additionally, international court decisions, doctrinal sources, and the role of national legal norms in law enforcement practice will be evaluated, and scientific and practical proposals will be put forward to improve the legislation of the Republic of Uzbekistan in accordance with international humanitarian law and international criminal law standards.*

Keywords: *war crimes, international criminal law, national criminal law, international humanitarian law, universal jurisdiction, principle of legality, command responsibility, Rome Statute*

Kirish

Bugungi kunda dunyoda yuz berayotgan murakkab geosiyosiy jarayonlar, turli mintaqalardagi qurolli mojarolar, inson huquqlari hamda xalqaro gumanitar huquq normalarining ommaviy buzilishi harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik masalasini yanada dolzarb qilib qo'ymoqda. Yaqin Sharq, Sharqiy Yevropa va boshqa mintaqalardagi to'qnashuvlar, shuningdek, sun'iy intellektga asoslangan qurol tizimlari, kiberhujumlar va uchuvchisiz qurilmalardan foydalanish harbiy harakatlar usul va vositalarini tubdan o'zgartirmoqda. Bunday sharoitda harbiy jinoyatlarning oldini olish, ularni to'g'ri kvalifikatsiya qilish va aybdorlarni javobgarlikka tortish nafaqat xalqaro hamjamiyat, balki har bir davlatning, jumladan, O'zbekiston Respublikasining ham ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Harbiy jinoyatlar insoniyatning tinchligi va xavfsizligiga qarshi qaratilgan eng og'ir qilmishlar sirasiga kiradi. Shu sababli ularni kriminalizatsiya qilishda, jinoiy ta'qib qilishda va jazoni belgilashda xalqaro jinoyat huquqi, xalqaro gumanitar huquq hamda milliy jinoyat huquqi normalari o'zaro uyg'un holda amal qilishi lozim. Mazkur maqolaning maqsadi harbiy jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikning nazariy-metodologik asoslarini, xalqaro va milliy huquq manbalarining nisbatini, qonuniylik, universal yurisdiksiya, eskirish muddatlarining qo'llanilmasligi hamda qo'mondonlik javobgarligi kabi institutlarni tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli-huquqiy, qiyosiy-huquqiy, formal-yuridik va xalqaro-huquqiy tahlil usullari tashkil etadi. Maqolada xalqaro shartnomalar, xalqaro odat normalari, doktrinal yondashuvlar, xalqaro sudlov organlari amaliyoti va O'zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligi o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqiladi. Bunday yondashuv mavjud huquqiy bo'shliqlarni aniqlash, xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish hamda huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Asosiy qism

Harbiy jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlik xalqaro jinoyat huquqida nazarda tutilgan bo'lib, u mazkur qilmishlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan kelib chiqadigan jinoiy-huquqiy oqibatlarni ifodalaydi. Bunda jinoyat tarkibining belgilari, javobgarlikning asoslari, sanksiyalar va protsessual ta'qib mexanizmlari xalqaro va milliy huquqning o'zaro ta'siri orqali namoyon bo'ladi. Moddiy jinoyat huquqi nuqtayi nazaridan harbiy jinoyatlarning turlari, ularning obyektiv va subyektiv belgilari, shuningdek, bunday jinoyatlarni sodir etganlik uchun qo'llaniladigan ta'sir choralari aniq va tushunarli belgilanishi zarur.

Shuni alohida qayd etish zarurki, harbiy jinoyatlar insoniyatning tinchligi va xavfsizligiga qarshi jinoyatlar toifasiga kiradi, shu munosabat bilan ularni kriminalizatsiya qilish va sodir etganlik uchun jazo belgilashda xalqaro jinoyat

huquqi ustuvorlikka ega (Trikoz, 2007, pp. 37–38; Werle, 2011, pp. 56–57). Ushbu yondashuv 1996-yilda Xalqaro huquq komissiyasining 48-sessiyasida qabul qilingan Insoniyatning tinchligi va xavfsizligiga qarshi jinoyatlar kodeksi loyihasining 1-moddasi 2-bandida, shuningdek, milliy va xorijiy xalqaro huquq fanida o'z asosini topgan. Shu bilan birga, mazkur ustuvorlik ko'rib chiqilayotgan sohada davlatlar va milliy huquqiy tizimlarning rolini yo'qqa chiqarmaydi.

Xalqaro jinoyat huquqi nisbatan yosh va jadal rivojlanayotgan huquq sohasi bo'lib, uning ayrim institutlari, xususan, sanksiyalar tizimi, milliy huquqiy tizimlarning ta'siri va huquqni qo'llash mexanizmlari hali ham doktrinal va amaliy jihatdan takomillashtirilishni talab qiladi (Umarkhanova & Ochilov, 2019). Shunga qaramay, ushbu soha jismoniy shaxslarning xalqaro jinoyatlar uchun javobgarligini belgilash, davlatlar hamkorligini tashkil etish va xalqaro odil sudlov mexanizmlarini ishga solishda markaziy o'rin egallaydi.

Harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik masalasi-da xalqaro huquq manbalarini to'g'ri aniqlash nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Formal-yuridik ma'noda xalqaro jinoyat huquqi manbalari xalqaro shartnoma, xalqaro odat va ayrim hollarda xalqaro tashkilotlar qarorlarida namoyon bo'ladi. Bu o'rinda xalqaro huquq normalarining yaratilish mexanizmini tushuntirib beruvchi davlatlar irodasini muvofiqlashtirish nazariyasi muhim ahamiyat kasb etadi (Kalamkaryan & Migachev, 2015). Ushbu yondashuv zamonaviy xalqaro jinoyat huquqi manbalarini tavsiflashda ham qo'llab-quvvatlanadi (Umarkhanova & Sayapin, 2020).

Xalqaro jinoyat huquqida xalqaro shartnoma va unda ifodalangan imperativ normalar alohida o'ringa ega. Adabiyotlarda bu holat harbiy jinoyatlarning aniq belgilarini belgilash, qilmishni kriminalizatsiya qilish va jazo choralarini qonuniy asoslash zarurati bilan izohlanadi (Matkariyeva, 2007). Zero jinoyat doimo aniq huquqiy taqiqni buzish orqali sodir etiladi, degan yondashuv qonuniylik prinsipining markaziy mazmunini tashkil etadi. Ushbu o'rinda ayrim xorij olimlarining jinoyat doimo aniq huquq normasini buzadigan qilmish orqali sodir etiladi, degan qat'iy pozitsiyasi bahsli hisoblanadi. Fikrimizcha, xalqaro jinoyat huquqida, ayniqsa harbiy jinoyatlar kontekstida, har doim ham aniq yozilgan norma mavjud bo'lavermaydi (Kibalnik, 2013). Xalqaro

odat va umumiy tamoyillar ko'pincha yozilmagan bo'lsa-da, jinoiy javobgarlik uchun mustahkam asos vazifasini o'taydi. Shuning uchun qonuniylik tamoyilini faqat pozitiv huquq doirasida cheklab qo'yish zamonaviy xalqaro jinoyat huquqining moslashuvchanligini pasaytirishi mumkin.

Binobarin, jinoyat (shu jumladan, harbiy jinoyat) sifatida qaraladigan qilmishning belgilari, shuningdek, uni sodir etganlik uchun jinoiy-huquqiy ta'sir ko'rsatish shakllari va hajmi, jinoyat huquqining umume'tirof etilgan *nullum crimen sine lege – nulla poena sine lege* (qonunda ko'rsatilmasa – jinoyat ham, jazo ham yo'q) prinsipidan kelib chiqqan holda, normativ jihatdan belgilanishi kerak. Xalqaro huquqiy tizimda aynan xalqaro shartnoma va uning yozma huquq (*jus scriptum*) ustunliklariga ega bo'lgan, o'z mazmunining aniqligi va barqarorligi bilan bog'liq normalari huquqni qo'llovchi uchun qonuniylik rejimini ta'minlashga qodir. Bundan tashqari, xalqaro shartnomalar shartnomaviy, shuningdek, odatiy normalarni tizimlashtirish va kodifikatsiya qilishga xizmat qilishi mumkin. Ko'rib chiqilayotgan sohada (umuman xalqaro huquqda bo'lgani kabi) xalqaro shartnoma va xalqaro odatning o'zaro ta'siri hamda shartnomaviy va odatiy normalarning o'zaro uyg'unlashuvi kuzatiladi: Nyurnberg xalqaro harbiy tribunali ustavi prinsiplarining umumiy e'tirof etilishi, keyinchalik 1949-yilgi Urush qurbonlarini himoya qilish to'g'risidagi Jeneva konvensiyalarida davlatlarning harbiy jinoyatlarni sodir etishda aybdor shaxslarni o'z milliy qonunchiligiga muvofiq ta'qib qilish yoki ularni ushlab berish majburiyatining belgilanishi hamda keyinchalik xalqaro hamjamiyatga a'zo davlatlarning ushbu xalqaro majburiyati *erga omnes* (barcha uchun majburiy) xususiyatiga ega ekanligining tan olinishi bunga misol bo'la oladi (Eliseev, 2011).

Sud qarorlari, doktrina va milliy huquqning yordamchi ahamiyati. Xalqaro sudlarning qarorlari, umumiy qoidaga ko'ra, xalqaro huquq normalarini yaratmaydi. Biroq istisno tariqasida va o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, Yevropa Ittifoqi sudining qarorlari Ylning ta'sis hujjatlariga asosan Yevropa huquqining manbalari hisoblanadi, chunki ishtirokchi davlatlar bunga o'z roziliklarini bergan. BMT Xalqaro sudi statutining 38-moddasi 1-bandi "d" kichik bandiga muvofiq, umume'tirof etilgan qoida shundaki,

sud qarorlari va turli millatlarning eng malakali ommaviy huquq mutaxassislarining doktrinalari Xalqaro sud tomonidan huquqiy normalarni aniqlashda yordamchi vosita sifatida qo'llanilishi ko'rsatib o'tilgan (Biryukov, 2013; Kalamkaryan, & Migachev, 2013).

Xalqaro jinoiy odil sudlov organlarining amaliyoti harbiy jinoyatlar tarkibini talqin qilish, jinoiy javobgarlik chegaralarini belgilash va xalqaro odat normalarini aniqlashda katta amaliy qiymatga ega. Shu bilan birga, xalqaro sudlar yangi norma yaratish vakolatiga ega emas. Ularning qarorlari pretsedent sifatida emas, balki xalqaro shartnoma va odat normalarini rasmiy yoki huquqiy jihatdan asoslangan talqin qilish vositasi sifatida qabul qilinishi maqsadga muvofiq.

Milliy qonunchilik va milliy sud qarorlari ham xalqaro jinoyat huquqining formal manbai sifatida baholanmaydi, chunki ular tegishli davlatning ichki huquqiy tizimiga mansubdir (Klenova, 2014). Biroq ular xalqaro jinoyat huquqining shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi, umumiy huquq prinsiplarini aniqlashda yordam berishi va milliy implementatsiya orqali xalqaro majburiyatlarni amalga oshirishning asosiy vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin (Oblakulov & Mustanov, 2013).

Shu nuqtayi nazardan O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida harbiy jinoyatlarga oid normalarni xalqaro standartlarga moslashtirish masalasi muhim ahamiyatga ega. Milliy huquq xalqaro normalarni mexanik tarzda ko'chirib olmasdan, balki ularni milliy huquqiy tizim mantig'i, konstitutsiyaviy asoslar va jinoyat huquqi prinsiplari bilan uyg'unlashtirgan holda qabul qilishi lozim. Bu, bir tomondan, xalqaro majburiyatlarni bajarishga; ikkinchi tomondan esa huquqni qo'llashda aniqlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Javobgarlik normalarining vaqt, makon va shaxslar doirasida amal qilishi. Shu bilan birga, ko'rib chiqilayotgan normalarning vaqtga oid xususiyatlarini tavsiflar ekanmiz, avvalo, ularning insoniyat tinchligi va xavfsizligiga qarshi jinoyatlarning (shu jumladan, harbiy jinoyatlarning) oldini olish bilan bog'liq holda vaqt jihatidan cheklanmagan holda amal qilishi mumkinligini, shuningdek, mazkur jinoyatlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan jinoiy ta'qib qilish va jazolashda eskirish muddati qoidasi qo'llanilmasligini qayd etish lozim. Harbiy jinoyatlarga nisbatan

eskirish muddatlarini qo'llamaslik qoidasi Ikkinchi jahon urushidan keyin bir qator davlatlar tomonidan xalqaro huquqning odatiy normasi sifatida qo'llanildi, milliy huquqda o'z tasdig'ini topdi, so'ngra Harbiy jinoyatlarga va insoniyatga qarshi jinoyatlarga nisbatan eskirish muddatini qo'llamaslik to'g'risidagi konvensiya orqali shartnomaviy tartibda belgilandi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligiga ko'ra, xususan, Jinoyat kodeksining 64-moddasi 7-qismida tinchlik va insoniyatning xavfsizligiga qarshi jinoyatlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan javobgarlikka tortish muddatlarining o'tishi qo'llanilmasligi qat'iy belgilab qo'yilgan bo'lib, bu xalqaro huquq normalarining milliy qonunchiligimizdagi bevosita inkorporatsiyasidir. Qayd etish lozimki, hozirgi vaqtda yuqoridagi konvensiya ishtirokchilari 50 dan ortiq davlatni tashkil etadi, shu bilan birga, ushbu prinsip konvensiya ishtirokchilari bo'lmagan ko'plab boshqa davlatlarning (masalan, Germaniyaning 2002-yilgi Xalqaro jinoyatlar to'g'risidagi jinoyat kodeksi) qonunchiligida ham qat'iy mustahkamlangan. Xalqaro jinoyat sudining Rim statuti o'zining 29-moddasida sud yurisdiksiyasiga tushadigan birorta ham jinoyatga nisbatan eskirish muddati qo'llanilmasligini belgilaydi; harbiy jinoyatlarga nisbatan yurisdiksiya statutining 5-moddasida nazarda tutilgan.

Xalqaro huquqda xalqaro shartnomalarning orqaga qaytish kuchiga ega emasligi (neretroaktivlik) prinsipi shakllangan va amal qilmoqda, shunga muvofiq, xalqaro jinoyat huquqida u bilan bog'liq bo'lgan hamda qonuniylikning umume'tirof etilgan prinsipidan kelib chiqadigan *ex post facto postulati* (amaldagi xalqaro shartnoma normalarini ilgari sodir etilgan xalqaro jinoyatlarga nisbatan qo'llamaslik) bosqichmabosqich mustahkamlanib bormoqda (Yuldasheva, 2024). Xalqaro odat sifatida shakllangan va keyinchalik 1969-yilgi Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi Vena konvensiyasining 28-moddasida o'z aksini topgan mazkur qoida xalqaro huquq fani vakillari tomonidan doim yuqori baholanadi. Xalqaro jinoiy sudlov amaliyotida jinoyatlarni kvalifikatsiya qiluvchi va ular uchun jazoni belgilovchi moddiy normalar orqaga qaytish kuchiga ega bo'lgan holatlar kuzatilgan. Tarixiy misol sifatida, Nyurnberg va Tokio xalqaro harbiy tribunallari (XHT) ustav-

larining moddiy normalari keltiriladi. Xususan, Nyurnberg XHT tomonidan sudlanuvchilar sodir etgan harbiy jinoyatlarni ko'rib chiqishda sudlanuvchilarning himoyachilari urush qonunlari va odatlarini buzish xalqaro jinoyat emasligini va sud ta'qibiga olinmasligini ta'kidladilar, ammo tribunal 1907-yilgi Gaaga va 1929-yilgi Jeneva konvensiyalariga tayanib, ushbu normalarning buzilishi alohida shaxslar jazolanishi lozim bo'lgan jinoyat ekanligini qat'iy belgilagan edi. Biroq XHT tashkil etilgan va faoliyat ko'rsatgan vaziyatning istisnoli ekanligini, Ikkinchi jahon urushining asosiy harbiy jinoyatchilari tomonidan buyruqqa (davlat siyosati doirasida) binoan sodir etilgan yovuzliklarning ochiq-oydin xususiyatini tan olish lozim.

Rim statutining 29-moddasi ham Sud yurisdiksiyasiga kiruvchi jinoyatlarga nisbatan eskirish muddati qo'llanilmasligini nazarda tutadi.

Shuni ham inobatga olish kerakki, aksariyat hollarda xalqaro jinoiy odil sudlov organlari (*ad hoc* xalqaro tribunallar, shuningdek, internatsionallashtirilgan sudlar) jinoiy qilmishlarni (shu jumladan, harbiy jinoyatlarni) kvalifikatsiya qilishda nafaqat shartnomaviy, balki xalqaro huquqning odatiy normalariga ham tayanadilar. Xususan, Syerra-Leone bo'yicha maxsus sud tomonidan 15 yoshga to'lmagan bolalarni qurolli kuchlarga chaqirish va yollashga doir ishlardan biri ko'rib chiqilayotganda (ushbu jinoyat sud ustavining 4-moddasiga ko'ra xalqaro gumanitar huquqning jiddiy buzilishi hisoblanadi) himoya tomoni maxsus sudning mazkur jinoyatlarga nisbatan yurisdiksiyasini shubha ostiga olishga uringan.

Makon bo'yicha amal qilishda universal yurisdiksiya prinsipi alohida o'rin tutadi. Unga ko'ra, harbiy jinoyatni sodir etgan shaxs jinoyat sodir etilgan hudud yoki fuqaroligidan qat'i nazar, jinoiy ta'qib qilinishi mumkin. Bu qoida "sud qil yoki topshir" mazmunidagi xalqaro majburiyat bilan bog'liq bo'lib, davlatlardan harbiy jinoyat sodir etgan shaxslarni jazodan qochirmaslikni talab qiladi. Shuningdek, bunday shaxslar boshpana huquqiga tayana olmasligi haqidagi qoida ham jazoning muqarrarligi prinsipidan kelib chiqadi.

Shaxslar doirasi bo'yicha xalqaro jinoyat huquqida javobgarlik subyekti, odatda, jismoniy shaxs hisoblanadi. Rasmiy lavozim, davlat rahbari yoki yuqori mansabdor shaxs maqomi harbiy

jinoyat uchun javobgarlikdan ozod etuvchi holat sifatida qaralmaydi. Shu bilan birga, milliy sudlar xalqaro jinoyat huquqi normalarini to'g'ridan to'g'ri yoki bilvosita qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishi uchun milliy qonunchilikda zarur moddiy va protsessual mexanizmlar yaratilgan bo'lishi shart (Miruktamova, 2024).

Shuni ham yodda tutish kerakki, xalqaro jinoiy odil sudlov institutlari yurisdiksiyasining vaqt, makon va shaxslarga oid chegaralari ular tashkil etiladigan va faoliyat yuritadigan xalqaro shartnomalar (xalqaro huquqning boshqa hujjatlari) normalari bilan belgilanadi. Xususan, Xalqaro jinoyat sudining yurisdiksiyasi umumiy qoidaga ko'ra faqat Rim statutida ishtirok etuvchi davlat yoki muayyan holatda sudning yurisdiksiyasini tan olgan davlat hududida yoxud uning fuqarosi tomonidan sodir etilgan jinoyatlar bilan (ularning ro'yxati Rim statutining 5-moddasida keltirilgan bo'lib, o'z ichiga harbiy jinoyatlarni ham oladi) cheklanadi (XJS statuti 12-moddasining 2-, 3-bandlari). Bundan tashqari, boshqa ayrim (umuman olganda favqulodda) vaziyatlar ham bo'lishi mumkin: masalan, BMT nizomining VII bobiga muvofiq, BMT Xavfsizlik Kengashi vaziyatni ko'rib chiqish uchun sudga o'tkazganida (statut 13-moddasining "b" bandi) (Special Court for Sierra Leone, 2004).

Qo'mondonlik javobgarligi va zamonaviy harbiy texnologiyalar. Harbiy jinoyatlar uchun javobgarlikning muhim institutlaridan biri qo'mondonlik javobgarligidir. Ushbu institut qo'l ostidagi shaxslar tomonidan sodir etilayotgan yoki sodir etilishi mumkin bo'lgan harbiy jinoyatlarning oldini olish imkoniga ega bo'lgan, biroq zarur choralarni ko'rmagan komandirlar va boshliqlarning javobgarligini nazarda tutadi. Bu yerda javobgarlik faqat bevosita ijrochilar bilan cheklanmaydi; harbiy iyerarxiyada nazorat va buyruq berish vakolatiga ega shaxslarning huquqiy mas'uliyati ham hisobga olinadi.

Zamonaviy qurolli mojarolarda qo'mondonlik javobgarligi yangi mazmun kasb etmoqda. Dronlar, avtonom qurol tizimlari, kiberhujumlar va sun'iy intellektga asoslangan qaror qabul qilish mexanizmlari jang maydonida inson omilining o'rnini qisman o'zgartirmoqda. Biroq texnika yoki algoritmdan foydalanish insonning jinoiy javobgarligini istisno etmaydi. Aksincha, bunday holatlarda kim qaror qabul qilgani, kim nazorat

qilgani, kim xavfni oldindan bilgani yoki bilishi lozim bo'lgani masalalari yanada aniqroq huquqiy tartibga solinishi talab etiladi.

Shu sababli milliy qonunchilikda zamonaviy qurol tizimlari yordamida tinch aholiga, fuqarolik obyektlariga yoki xalqaro gumanitar huquq bilan himoyalangan shaxslarga qarshi hujumlar sodir etilishi holatlarini kvalifikatsiya qilish uchun aniq mezonlar ishlab chiqilishi lozim. Bu jarayonda xalqaro gumanitar huquqning farqlash, mutanosiblik va ehtiyot choralari ko'rish prinsiplari milliy jinoyat qonunchiligi bilan uzviy bog'lanishi zarur.

O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirish yo'nalishlari. Tahlillar harbiy jinoyatlar uchun javobgarlikni ta'minlashda milliy qonunchilikning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Xalqaro normalar qanchalik mukammal bo'lmasin, ularning amaliy samarasi davlatlarning ichki huquqiy tizimida to'g'ri implementatsiya qilinganiga bog'liq. Shu ma'noda O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, Jinoyat-protsessual kodeksi va tegishli sohaviy qonunchilikda harbiy jinoyatlarning tarkibi, tergov qilish tartibi, yurisdiksiya asoslari va xalqaro hamkorlik mexanizmlarini yanada aniqlashtirish zarur.

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida harbiy jinoyatlarga oid normalarni Rim statuti, 1949-yilgi Jeneva konvensiyalari va ularning qo'shimcha protokollariga muvofiq tizimlashtirish kerak. Bunda xalqaro normalarni so'zma-so'z ko'chirish emas, balki ularni milliy huquqiy tizim, jinoyat huquqi prinsiplari va konstitutsiyaviy kafolatlar bilan uyg'unlashtirilgan holda implementatsiya qilish zarur.

Ikkinchidan, eskirish muddatlarining qo'llanilmasligi to'g'risidagi qoida umumiy "tinchlik va insoniyat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar" formulasi bilan cheklanib qolmasdan, harbiy jinoyatlarning aniq turlari kesimida ham ochiq va tushunarli ifodalanishi lozim. Bu huquqni qo'llovchi organlar uchun aniqlik yaratadi hamda jazoning muqarrarliligi prinsipini amalda ta'minlashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, Jinoyat-protsessual kodeksida universal yurisdiksiyani amalga oshirish mexanizmi alohida protsessual normalar orqali ochib berilishi kerak. Jinoyat qayerda sodir etilgani, jabrlanuvchi yoki ayblanuvchining fuqaroligi qanday bo'lishidan qat'i nazar, harbiy jinoyatlar

bo'yicha tergov boshlash, dalillarni to'plash, xalqaro huquqiy yordam so'rash, ushlab berish yoki xalqaro sudlov organlari bilan hamkorlik qilish tartibi aniq belgilanishi lozim.

To'rtinchidan, qo'mondonlik javobgarligi institutini milliy jinoyat huquqiga kiritish zarur. Bu institut Jinoyat kodeksining Umumiy qismida alohida modda sifatida yoki javobgarlikni og'irlashtiruvchi holat tarzida mustahkamlanishi mumkin. Mazkur norma komandir yoki boshliqning bilgani, bilishi lozim bo'lgani, nazorat qilish imkoniga ega bo'lgani va zarur choralarni ko'rmagani kabi mezonlarni o'z ichiga olishi kerak.

Beshinchidan, xalqaro tribunallar va Xalqaro jinoyat sudi huquqiy pozitsiyalaridan milliy sudlar tomonidan pretsedent sifatida emas, balki xalqaro shartnoma va odat normalarini talqin qilishda yordamchi vosita sifatida foydalanish amaliyotini kengaytirish lozim. Bu borada Oliy sud Plenumining xalqaro gumanitar huquq normalarini qo'llash amaliyoti yuzasidan maxsus qarorini qabul qilish maqsadga muvofiq.

Oltinchidan, zamonaviy qurolli mojarolar tabiati o'zgarayotganini inobatga olib, sun'iy intellektga asoslangan avtomatik qurol tizimlari, uchuvchisiz apparatlar va kibervositalar yordamida tinch aholiga yoki fuqarolik obyektlariga qilingan hujumlarni harbiy jinoyat sifatida kvalifikatsiya qilish imkonini beruvchi normalar ishlab chiqilishi lozim. Bu kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan huquqiy bo'shliqlarni oldindan bartaraf etishga xizmat qiladi.

Xulosa

Zamonaviy qurolli mojarolar sharoitida harbiy jinoyatlar uchun javobgarlikni ta'minlash xalqaro jinoyat huquqi, xalqaro gumanitar huquq va milliy jinoyat qonunchiligining uzviy uyg'unligini talab etadi. Harbiy jinoyatlar uchun javobgarlikning asosiy maqsadi faqat aybdorlarni jazolash emas, balki bunday jinoyatlarning oldini olish, qurolli mojarolar davrida inson qadr-qimmati va fundamental huquqlarini himoya qilishdan iborat.

Xalqaro jinoyat huquqining manbalari sifatida xalqaro shartnoma va xalqaro odat alohida ahamiyatga ega bo'lsa, sud qarorlari, doktrina va milliy qonunchilik huquqni bilish, talqin qilish va rivojlantirishda yordamchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Qonuniylik prinsipi, jazoning muqarrarliligi, universal yurisdiksiya, eskirish

muddatlarining qo'llanilmasligi, rasmiy maqomga tayanishning mumkin emasligi va qo'mondonlik javobgarligi harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik tizimining asosiy ustunlari hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi uchun asosiy vazifa xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka izchil, aniq va amaliy jihatdan samarali implemetsiya qilishdan iborat. Bu Jinoyat kodeksi va Jinoyat-protsessual kodeksida harbiy jinoyatlar

tarkibini, universal yurisdiksiya mexanizmlarini, qo'mondonlik javobgarligini va zamonaviy harbiy texnologiyalar bilan bog'liq jinoiy xavflarni aniq ifodalash orqali ta'minlanishi mumkin. Shu yo'l bilan milliy huquqiy tizim xalqaro majburiyatlariga moslashadi, harbiy jinoyatlar uchun jazoning muqarrarligi ta'minlanadi va insonparvarlik prinsiplarini himoya qilishning huquqiy asoslari mustahkamlanadi.

REFERENCES

- Biryukov, P. N. (2013). *Mezhdunarodnoe pravo [International Law]*. Yurayt.
- Eliseev, R. A. (2011). *Mezhdunarodnoe ugodovnoe pravo: Osobennosti pravorealizatsii [International Criminal Law: Features of Legal Implementation]* (Doctoral dissertation). Moscow State Law Academy.
- Kalamkaryan, R. A., & Migachev, Yu. I. (2013). *Mezhdunarodnoe pravo [International Law]*. Yurayt.
- Kalamkaryan, R. A., & Migachev, Yu. I. (2015). Mezhdunarodnaya normativnaya sistema kak institutsionno-pravovaya sostavlyayushchaya sovremennogo miroponyadka [The international normative system as an institutional and legal component of the modern world order]. *State and Law*, 6, 65–68.
- Kibalnik, A. G. (2013). *Vvedenie v mezhdunarodnoe ugodovnoe pravo [Introduction to International Criminal Law]*. In *Mezhdunarodnoe ugodovnoe pravo [International Criminal Law]* (pp. 37–52). Yurayt.
- Klenova, T. V. (2014). *Vliyaniye natsionalnogo prava na razvitiye mezhdunarodnogo prava v usloviyakh globalizatsii prestupnosti [The Influence of National Law on the Development of International Law in the Context of Globalization of Crime]*. In *Mezhdunarodnoe ugodovnoe pravo: Aktualnye voprosy i sovremennyye problemy [International Criminal Law: Current Issues and Contemporary Problems]* (pp. 19–29). YurLitinform.
- Matkarimova, G. A. (2007). *Xalqaro jinoyat huquqi [International Criminal Law]* (I. M. Umarakhunov, Ed.). TSUL Publ.
- Miruktamova, F. L. (2024). *BMT Xalqaro sudi [International Court of Justice of the United Nations]*. TSUL Publ.
- Oblakulov, D., & Mustanov, I. (2013). *Xalqaro jinoyat huquqi [International Criminal Law]*. Adolat.
- Special Court for Sierra Leone. (2004, May 31). *Prosecutor v. Norman, decision on the preliminary motion based on lack of jurisdiction (child recruitment) (Case No. SCSL-2004-14-AR72(E))*. Refworld. <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/scsl/2004/66071>
- Trikoz, E. N. (2007). *Prestupleniya protiv mira i bezopasnosti chelovechestva: Sravnitelnyy i mezhdunarodno-pravovoy aspekty [Crimes Against Peace and Security of Humanity: Comparative and International Legal Aspects]*. YurLitinform.
- Umarxanova, D. Sh., & Ochilov, H. R. (2019). *Xalqaro jinoyat huquqi [International Criminal Law]*. TSUL Publ.
- Umarkhanova, D. Sh., & Sayapin, S. V. (2020). *Mezhdunarodnoe ugodovnoe pravo [International Criminal Law]* (B. I. Ismailov, Ed.). TSUL Publ.
- Werle, G. (2011). *Printsipy mezhdunarodnogo ugodovnogo prava [Principles of International Criminal Law]* (S. V. Sayapin, Trans.). TransLit.
- Yuldasheva, G. (2024). *Diplomatik va konsullik huquqi [Diplomatic and Consular Law]*. TSUL Publ.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-YIL 3-SON

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3>.

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence>